

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 8 • Aralık 2023 • 163-172
Issue: 8 • December 2023 • 163-172

Manevi Danışmanlar İçin Kılavuz: Danışma İlke, Beceri ve Teknikleri

- Gürsu, O. (2022). *Manevi danışmanlar için kılavuz: Danışma ilke, beceri ve teknikleri*. İstanbul: Çamlıca Yayınları (275 s.)
- Gürsu, O. (2022). *Guide for spiritual counselors: Counseling principles, skills and techniques*. İstanbul: Çamlıca Publishing (275 p.)
ISBN: 978-625-8427-05-9

Esmâ Zennure Kavurkacı

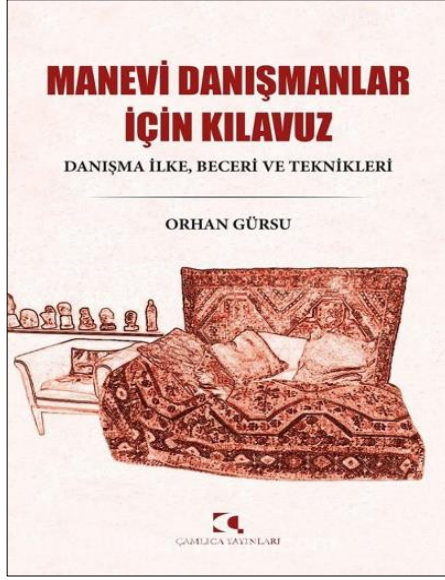
Doktora Öğrencisi
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: zen.kavurkaci@gmail.com
Orcid: 0000-0003-3529-6449
Eskişehir / Türkiye

PhD Student
Eskisehir Osmangazi University
Institute of Social Sciences
E-mail: zen.kavurkaci@gmail.com
Orcid: 0000-0003-3529-6449
Eskişehir / Türkiye

<https://doi.org/10.56432/tmdrd.1186194>

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type	Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received	08 Ekim 2022 • 08 October 2022
Kabul Tarihi • Accepted	04 Aralık 2022 • 04 December 2022

Ö z e t

Manevi danışmanlık, ülkemizde son yıllarda gelişmelerin yaşandığı ve alanda çalışmaların hız kazandığı bir danışmanlık hizmetidir. Bu sebeple alanda yazılan Türkçe kaynaklar oldukça sınırlıdır. Bu makalede tanıtılacak olan kitap, alandaki sınırlı sayıda çalışmaların artmasına yardımcı olmuştur. Buna ek olarak yazar asıl amacını; alandaki yeterlilikleri oldukça az olan danışmanlara, uygulayabileceği yöntemlerin tanıtıldığı bir el kitabı ve kılavuz oluşturulması olarak ifade etmiştir.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Kılavuz • Danışma ilkeleri
Manevi danışmanlık becerileri • Manevi danışmanlık teknikleri

A b s t r a c t

Spiritual counseling is a consultancy service in our country where developments have been experienced in recent years, and studies in the field have accelerated. Consequently, Turkish sources written in the field are very limited. The book introduced in this article has contributed to the increase in the number of studies in the field. In addition, the author's primary purpose is to create a handbook and guide introducing methods that can be applied to consultants who have very few qualifications in the field.

K e y w o r d s

Spiritual counseling and care • Guide • Counseling principles
Spiritual counseling skills • Spiritual counseling technique

Orhan Gürsu, Eleşkirt'te doğdu. İlköğrenimini Belçika'da, orta öğrenimini Türkiye'de gerçekleştirdi. 1992'de İzmir Torbalı Sağlık Meslek Lisesi'nden, 1996'da ise Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümünden mezun oldu. 1996-1999 yılları arası Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde din psikolojisi alanında yüksek lisans, 2001-2011 arası Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde din psikolojisi alanında doktora eğitimini tamamladı. 5 yıl Sağlık Bakanlığında çalıştıktan sonra, 16 yıl boyunca Millî Eğitim Bakanlığında psikolojik danışman olarak çalışma hayatını sürdürdü. KPSS kursların da eğitim bilimleri uzmanı olarak çalıştı. psiko-eğitim, grupla psikolojik danışma, temel önleme çalışmalarına katıldı ve sertifikalar aldı. Rehabilitasyon merkezlerine danışmanlık yaptı. Ulusal ve uluslararası birçok bilimsel kongre, sempozyum, çalıştay ve etkinliklerde bulundu ve tebliğler sundu. 2013 tarihinden itibaren Akdeniz Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Ana Bilim Dalında çalışmalarını sürdürmektedir. Evli ve bir çocuk babasıdır.

Yazarın “Olağanüstü Durumlarda Manevi Danışmanlık”, “Din ve Maneviyatın Covid-19 Hastalarıyla Başa Çıkmada Etkisi: Antalya Eğitim ve Araştırma Hastanesi”, “Bağımlılara Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri”, “Bağımlılık ve Din: Nöropsikolojik bir Yaklaşım” gibi pek çok kitabı ve makaleleri bulunmaktadır.

Kültürümüzde yer alan koşulsuz empati, manevi danışmanlığın aslında içimizde yer aldığı, dışarıdan ithal ettiğimiz bir alan olmadığını gösteren en önemli kanıttır. Yazar kitaba bu durumu kanıtlayarak başlamıştır. Mevlana'nın “ne olursan olsun yine gel” sözüyle danışmanlık sanatının asıl felsefesinin, bize yıllar öncesinden fısıldanmış olduğunu belirtmiştir. Bu şekilde kitabın asıl konusunu, kendi kültürümüzdeki yerini sağlamlaştırdıktan sonra bu kitabın kimler için hazırlandığını açıklamıştır. Yazar uzun yıllar boyunca manevi danışmanlarla çalışmış, eğitmen olarak yer almış ve bu kişilere süpervizörlük yapmıştır. Bu yüzden alandaki eksikliği birinci elden görüp, bu hizmeti veren kişilerin yeterliliklerinin olmamasından kaynaklanan sıkıntılara bir çare olabilmesi için bu kitabı kaleme aldığını belirtmiştir.

Manevi danışmanlık sahasında kullanılacak teknikler ve kuramlar bu kitap dahilinde tek tek açıklanarak, bölüm sonlarına eklenen ileri okuma listesi ile bu alanlara ilgi duyan kimselere kendilerini geliştirmeleri için fırsatlar sunulmuştur.

Bahsi geçen kitap; giriş, “Manevi Danışmanlık Tanım, İlke ve Becerileri” adıyla konunun tanıtıldığı birinci bölüm, “Manevi

Danışmanlık Süreci” adıyla ikinci bölüm, “Manevi Danışmanlıkta Kullanılabilecek Danışma Kuramları ve Teknikler” adıyla üçüncü bölüm ve “Manevi Danışmanlıkta Kullanılabilecek Dini Pratikler ve Değerler” adıyla yer alan dördüncü bölümün ardından değerlendirme ve sonuç ile bitmektedir. Bunlara ek olarak danışmanlara yardımcı olmak adına kitabın sonuna yedi adet görüşme formu eklenmiştir.

Kitabın giriş kısmında (13-19) ilk olarak dine psikoloji bilimi içinde niçin gereken önem atfedilmediği belirterek söze başlanmıştır. Psikolojik danışmanlık içerisinde dinin girmesini tehlikeli ve riskli gören düşüncelere karşı çıkılarak insanlara tam anlamıyla yardımcı olunabilmesi için onlara bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşılması gerektiği belirtilmiştir. Buna ek olarak manevi danışmanlığın sadece ahlak ve ahiret sorunlarıyla ilgilenen bir yardım mesleği olarak görülmesi, onun dar bir alana hapsedilmesine neden olması sebebiyle yanlış bir anlayış olarak değerlendirilmiştir.

Bunun ardından dinin ve maneviyatın iyileştirici gücünün altını çizmek açısından yapılan pek çok çalışma ve bulgularına yer verilmiştir. Ruh sağlığı problemlerine -özellikle depresyon ve intihar üzerinde- dinin benzersiz bir alanı oluşturduğu önemle belirtilmiştir. Bu alanda yazarın kendi gözlemlerine ek olarak hem yurtiçinde hem de yurtdışında yapılan pek çok literatür çalışmasına da yer verilerek yazımızın sahip olduğu bakış açısı desteklenmiştir. Danışanların iyilik halini arttırmak için onlara öğretilen dini başa çıkma becerileri ile durumlarının pozitif yönde iyileşmeye katkı sağlayacağı, bu konuda pek çok bilginin aktarıldığı mevcut kitabın, önemli bir fonksiyonunu oluşturduğu belirtilmiştir.

Kitabın “Manevi Danışmanlık Tanım, İlke ve Becerileri” adlı birinci bölümünde (23-53) ilk olarak manevi danışmanlığın ne olduğu meselesi yer almıştır. Bunun için öncelikli olarak “Danışma Psikolojisi Nedir”, “Psikolojik Danışma Nedir”, “Psikoterapi Nedir” ve nihayetinde “Manevi Danışmanlık Nedir” gibi sorular açıklığa kavuşturulmuştur. Öncelikli olarak danışma psikolojisine, psikolojik danışma ve psikoterapiye yer verilmesi, manevi danışmanlıktan ayrılan yönlerin açığa çıkarılmasında ve insanların genel olarak danışma ihtiyacına bir arka plan sağlamıştır.

Bu başlıklar altında genellikle danışmanlığın özelliklerinden, psikolojik danışma eğitimlerinden ve alanın tanıtılmasından, psikoterapinin özelliklerinden, psikoterapi ve psikolojik danışma arasındaki farklardan bahsedilmiştir. Manevi danışmanlık başlığında ise ilk etapta genel olarak konu ve yöntemlerin kısaca açıklanmasından sonra mesleki yeterlilik kanununa, kısa bir tarihçesine, yasal arka planına,

hukuki dayanaklarına, yıllara göre yürürlüğe giren protokollere ve manevi danışmanlığın gerekçelerine yer verilmiştir.

Sonraki başlıkta ise manevi danışmanlıkla psikoloji ilişkisine girilerek Türk-İslam coğrafyasındaki bilginlerle geleneğimizin içindeki bağlantılara değinilmiş ve bu iki disiplin arasındaki benzer ve farklı özellikler açıklanmıştır. Bunlara ek olarak insanların neden manevi danışmana gitmeye gerek duyduğu, kendilerini neden bu danışmanlık türüne yakın hissettikleri gibi sorular da cevaplanarak manevi danışmanlığın halk arasındaki gerekçelerine değinilmiştir. Aynı şekilde insanların seküler danışmanları neden tercih etmedikleri sorusu da yine bu bölümde cevaplanan sorular arasındadır. Bir sonraki başlığa geçmeden manevi danışmanlığın ve manevi rehberliğin ayırımına gidilerek bu iki terimin tanımlanmasına da yer verilmiştir.

Bundan sonraki başlıklarda manevi danışmanlığın madde madde özelliklerinden, ne olmadığından, amacından (kısa-orta-uzun vadeli amaçlar), bilgi ve becerilerinden (Mesleki Yeterlilik Kurumunda yer aldığı üzere), danışma becerilerinden, danışmanlık ilkelerinden, manevi danışmanda bulunması gereken niteliklerden, yeterliliklerinden ve etik ilkelerinden bahsedilmiştir. Bölümün başında kısaca yer verilen açıklamaların daha da genişletilmiş hali olan bu başlıklarda, farklı kaynaklardan bilgiler derlenerek ayrıntılı özellikler ve tanımlamalar yapılmıştır.

“Manevi Danışmanlık Süreci” adlı bir sonraki bölümde ise (57-86) sürece dair başlangıç, gelişme ve sonlandırmaya yönelik detaylı bilgiler bulunmaktadır. Klasik danışma stilleriyle olan benzerliğinden başlanarak ilk başlık olarak manevi değerlendirmenin öneminden bahsedilmiştir. Bu aşamada pek çok araştırmadan yararlanılmış ve danışanlara sorulacak soru örneklerine yer verilmiştir. Yine ekler bölümünde danışmanlara yardımcı olacak manevi otobiyografiler gibi formların bulunduğu belirtilmiştir. Daha sonra danışmanlık sürecinin başlatılması, danışanla tanışma ve ilişki kurma sürecine dair bilgiler aktarılmıştır. Ayrıca danışmanların seanslara hazırlıklı gelmesi gereken konulara da yer verilmiştir.

Sonraki başlıkta danışanın hikayesini yani anamnezini alma yer almıştır. Detaylı hayat hikayesinin bulunduğu formların elde edilmesinin önemine ek olarak tanışma sürecindeki danışanın hal ve hareketleri, beden dili gibi konuların danışmanlara verebileceği ipuçlarından da bahsedilmektedir. Aynı zamanda manevi danışmanın bu süreç boyunca aklında bulundurması gereken bazı sorulara (beklenti-endişe gibi) değinilerek başlık bitirilmiştir.

Bir sonraki başlıkta ilk oturum ve görüşmelerin yapılandırılması konusu yer almaktadır. İlişki kurma, sürece dair bilgi verme, beklentilerin açığa çıkarılması, problemin tanımlanması, hedef ve amaç oluşturma, planlama, motivasyonu artırma, değerlendirme ve sonlandırma gibi görüşme basamakları tek tek açıklanmıştır. Bunlara ek olarak problemin tanımlanması, incelenmesi ve değerlendirilmesi, geçmişe yönelik baş etme metodlarının ortaya çıkarılması, sonuç ve uygulama gibi soru örneklerine yer verilmiştir.

Manevi danışma seansı boyunca dikkat edilmesi gereken hususlar bir sonraki başlığın konusunu oluşturmaktadır. Burada yine hususlar ve geçmiş ve geleceğe yönelik, kutsal yerler ve mekanlara yönelik ve manevi etkinliklerine yönelik açık uçlu değerlendirme sorularına yer verilmiştir. Sonraki başlıkta ise konuşmayan danışanlarla nasıl bir seans yürütebileceği konusu ele alınmıştır. Konuşmama nedenleri açıklanarak, uzun süren sessizliklere ilişkin bazı ipuçları verilmektedir.

Bir sonraki başlıkta maneviyatın psikolojik danışma ile bütünleştirilmesi açıklanmış ve bazı tespitlere yer verilmiştir. Yine bunun için bazı sebeplere değinilerek olası faydaları üzerinde durulmuştur. Bu başlıkla birlikte genel olarak süreç hakkında bilgi verildiği, her danışma sürecinin kendine özgü özellikler barındırdığı için genel geçer süreç çizelgesi çizilmeden ilk oturum haricinde diğer seanslar hakkında bilgi verilmeyeceği açıklaması yapılmıştır. Bunun için bir sonraki başlıkta İslam'da bütünleştirilmiş bir BDT modelinin ilk oturumu özetine ve sürecine dair bilgiler yer almıştır. Bu modele ilişkin uygulama kitabı, katılımcı çalışma ve yönerge kitabı için ücretsiz link örnekleri verilmiştir. Danışmanların bu uygulama el rehberlerine müracaat edilebilecekleri belirtilmiştir.

“Manevi Danışmanlıkta Kullanılabilecek Danışma Kuramları ve Teknikleri” adlı sonraki bölümde (89-200) ilk olarak bunları kullanmanın şu anki manevi danışmanlar için uygun olmadığı, sadece sürece dair bilgi verilmesi için olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda PDR, psikoloji ve sosyal hizmetler bölümüne yeni eklenen bu alan sayesinde gelecekte yetişecek meslek uzmanlarına yönelik bu tekniklere yer verildiği açıklaması yapılmıştır.

Bu anlamda pek çok terapi teknikleri bulunduğu için burada sadece manevi danışmayla ilişkili görülen bazı tekniklere ve kuramlara yer verileceği ifade edilmiştir. Bu teknikler; logoterapi, bilişsel terapi, İslam'la entegre edilmiş BDT, BDT ile bütünleştirilmiş ihsan modeli, manevi yönelimli kabul ve kararlılık terapisi, pozitif psikoterapi, manevi odaklı bütüncül terapi, çözüm odaklı kısa süreli terapi, kısa pastoral

danışmanlık modeli, varoluşçu psikoterapi, geştalt terapi, çok kültürlü psikoterapilerdir. Bu teknikler açıklanırken; genel olarak tekniğin tanımı, açıklamaları ve temel kavramları, danışman-danışan ilişkisindeki yeri, bunların din ile ilişkisi, aşamaları ve bunların amaçları, manevi yönelimli uygulaması, hedefleri, o yöntemi uygulayacak olan danışmanın sahip olması gereken nitelikleri, bazı stratejileri ve teknikleri, uygulama şekilleri ve örneklerine ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Kitabın son bölümü olan “Manevi Danışmanlıkta Kullanılabilecek Dini Pratikler ve Değerler” kısmında (203-238) giriş niteliğinde Müslümanlarda bu alanlara ilişkin çalışmaların neden bu kadar geciktiği, son yıllarda yapılan çalışmaların konuları ve yeni yönelimlere değinilerek, son zamanlarda daha sistemli ve bütüncül danışma modellerine ihtiyaç duyulduğuna ve bunun için İslam’ın kadim öğretilerine bakılması gerektiği açıklanmıştır. Bunun için ilk başlıkta nefse ilgili bilgilere yer verilmiştir. Nefsi tanımak, danışanı tanımak için oldukça faydalı olacağından konunun önemi ön plana çıkmaktadır. Bu başlıkta ilk olarak ruhun tanımı ve psikolojik anlamıyla nefse değinilmiştir. Bu alanda çalışmaların yürütülmesi; duygusal çatışmaları, kaygıları ve nevrozları ortaya çıkaracağı için önem arz etmektedir. Buna ek olarak Kuran’da bahsedilen nefis açıklamalarına, nefsin tabiatına ilişkin eğilimlere ve farklı benlik türlerine ilişkin açıklamalar da bahsedilen konular arasındadır.

Sonraki başlıkta ise bazı dinî pratiklerin neler olduğu ve bunların değeri açıklanmıştır. Bunun için ilk önce namaz, sonra teheccüd, dua, oruç, Kur’an okumaları, zikir, tevekkül, tövbe, rıza, tevazu, sabır, şükür, umut ve affedicilik gibi değerler hakkında bilgi verilmiştir. Bu bilgiler açıklanırken; Kuran’daki önemi, bunların danışmanlıkta kullanılma nedenleri ve faydaları, yapılan bazı araştırmaların sonuçlarına değinilmiştir. Bölümün son başlığında affedicilik odaklı psiko-eğitim çalışmasına bir örnek bulunmaktadır. Yine bunu uygulamak için yararlanılabilecek kaynak önerileri yapılarak, uygulama aşamaları, evreleri ve oturumları ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bu oturumlar (10 oturum) açıklanırken amaçlar ve ele alınan konulara ilişkin maddelere yer verilmiştir.

Bütün bu bölümlerin sonunda, değerlendirme yapılmış ve önerilerden bahsedilmiştir (239-243). Bu öneriler farklı çalışmalardan derlenerek manevi danışmanları başarıya ulaştırması hedeflenen bazı ipuçlarını içermektedir. Örneğin; manevi değerlendirmenin yapılması, güvenli bir yer bulunması, kaygı konusunda uyanık olup tetiklenmelere neden olmadan ele alınması, destekleyici ve tarafsız olunması, dinî

kaynakların uygun bir şekilde kullanılması, dinle bütünleşik danışmanın uygulanması, zorlu durumlarda mücadele edilmesi ve tekrar psiko-eğitim yapılması, gerekli durumlarda ilgili uzmanlara sevk edilmesi ve dindar olmayan Müslümanlarla karşılaştığında seküler danışmanlara yönlendirilmesi gibi durumlardır. Bu gibi daha pek çok durumdan bahsedildiği bu başlıkta son olarak Sayar'ın (2015'ten akt. Gürsu, 2022) iyi bir terapi ilkelerine dair açıklamalarına yer verilmiştir.

Kitabın sonsözünde (245-247) ise dinin insanlar üzerindeki fonksiyonlarından ve bunlardan danışma sürecinde faydalanılması gerektiğinden bahsedilmiştir. Son yıllardaki değişim ve gelişime vurgu yapılarak Müslümanlar için de ölçme araçlarının geliştirilmesi aşamasına geldiği haber verilmiştir. Yine manevi danışmanların, bahsedilen teknik ve yöntemlerden en az birini çok iyi öğrenip bu konuda uzman olması gerektiği belirtilerek, bunun yardım sürecine olumlu katkısının olacağına işaret edilmiştir.

Kullanılacak olan tekniklerin özellikle dinî telkinlerin bazen yarardan çok zarara sebebiyet verebileceği için bunları kullanmak için uzman olunması gerektiğinin bir kez daha altı çizilmiştir. İki ucu keskin bir kılıç olması sebebiyle kullanıldığı durumlarda onarılmaz hasarlara neden olabileceği için oldukça dikkatli olunması gerekmektedir. Bu açıklamaların ardından, son sözlerde manevi danışmanlığın bir irşat ve vaaz verme işi olmadığı, sadece bir eşlik etme süreci olduğu bir kez daha vurgulanarak henüz rüştünü ispat edememiş bu alan için mesleki yeterliliklerin bir an önce tespit edilmesinin gerekliliği hatırlatılmış ve bu alanda çalışmaların artması temennisinde bulunulmuştur.

Kitabın son sözleri ise şunlardır: Manevi danışman, biri diğerinden biraz daha fazla dertli iki insanın buluşmasından başka bir şey değildir...

Manevi danışma alanında çalışanlara bir kılavuz olması açısından ele alınan bu eser hakkında şu başlıklarla genel bir değerlendirme yapılması mümkündür:

(a) *Güçlü yönleri:* (i) Öncelikle manevi danışmanlık ülkemizde yeni gelişen bir alan olduğu için bu alanda yazılan kitaplar da o kadar yeni ve sınırlı sayıdadır. Bu konudaki çalışmaların artmasına ve danışmanlık hizmetinin kalitesinin yükseltilmesinde mevcut eserin yeri oldukça büyüktür. Bu anlamda kitabın en güçlü yönü, manevi danışmanlıkta kullanılabilecek her türlü tekniğe yer verilmiş olmasıdır. (ii) Yazarın kitabında belirttiği gibi alanda oldukça yeni olan danışmanlara, ellerinin altında hazır bulundurabileceği bir kılavuz oluşturulmuştur. Bu

sağlanırken çok fazla ayrıntıya girilmeden, geliştirilmiş olan tüm tekniklerin nasıl uygulanacağı örnekler üzerinden açıklanmıştır. (iii) Kitabın bu konudaki diğer bir yönü, yazarının kitabı kaleme almadan önce manevi danışmanlarla birinci elden görüşmesi ve onlara süpervizörlük hizmeti vermesidir. Bu sayede yazar, alandaki eksikliği, danışmanların yetersiz kaldığı noktaları doğrudan tespit edip ihtiyaca yönelik bir kılavuz oluşturabilmiştir. (iv) Diğer bir güçlü yön kitabın girişinde yer alan bilgilerin kısa ve öz olmasıdır. Manevi danışmanlığın tarihçesi, ilk bölümde açıklanmış ve okuyucular çok fazla bilgiye boğulmadan danışmanlara kılavuz olabilecek yöntemlere geçilmiştir. (v) Bu yöntemler arasında sadece BDT, logoterapi gibi normal danışmanlıkta kullanılan yöntemlere yer vermek yerine İslam'la bütünleştirilmiş ve yeni geliştirilen teknik ve kuramlar ve bunların uygulama yöntemlerine de yer verilmiştir. Aynı zamanda mevcut tekniklerin Müslüman bireylerde nasıl uygulanabileceğine dair ek başlıklar yer almaktadır. Bu konulara ayrıca yer verilmesi kitabın en güçlü yönünü oluşturmaktadır. (vi) Bütün bu bölümlerde, danışmanlığın başından, tekniklerin uygulanmasında hatta değerlendirme sürecinde bile kullanılacak bazı yardımcı sorulara ve hatta oturumları daha iyi ele almaya yardımcı olunacak ipuçlarına yer verilmiştir. Danışmanlık sürecinin öğrenilmesi açısından bu yardımcı soruların değeri oldukça yüksektir. (vii) Bunlara ek olarak dinî pratik ve tekniklere yer vererek, özellikle affedicilik başlığında oturumlarda nasıl uygulanabileceğine dair ayrıntılı açıklamalara değinilmiştir. Dini pratiklerin nasıl uygulanacağı konusunda bu bölüm oldukça açıklayıcı ve değerlidir. (ix) Değerlendirme bölümünde yer verilen danışmanları başarıya ulaştıracak bazı ipuçlarına yer verilmesi yine kitabın güçlü bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. (x) Bir diğer güçlü yön ise kitabın sonuna eklenen formlardır. Danışmanlıkta kullanılması muhtemel bazı formların, onlara kılavuz olması hedeflenen bir kitapta ellerinin altında bulunması kitabı oldukça kullanışlı yapmaktadır. (xi) Son olarak her bir bölümde yer verilen ileri okuma listesi, alanda kendilerini geliştirmek isteyen kimselere oldukça yardımcı olacak bir başlıktır. Okuyucular rahatlıkla bunlara ulaşabilmektedir.

(b) *Zayıf yönleri:* Kitabın alana sunduğu pek çok iyi yönü olmasına rağmen zayıf kaldığı birkaç konu bulunmaktadır. (i) Bunlardan en önemlisi kitabın içeriğinde açıklanan pek çok kuramın psikoloji lisans, psikolojik danışmanlık, sosyal hizmetler alanında lisans derecesini almış kişilerin kullanabileceği tekniklerden olmasıdır. Şu an hali hazırda ilahiyat lisans mezunu kişiler de bu mesleği yapabilmektedir. Bu kişilerin de kullanabileceği, tecrübelerini ve yeterliliklerini geliştirici açıklamaların

bu kılavuzda yer alması gerekmektedir. Bunları sınırlamak hem alanın hem de kitabın zayıf yönleri olarak karşımıza çıkmaktadır. (ii) Bir diğer zayıf yön, dinî pratik ve değerler bölümünde yer almaktadır. Bu bölümdeki namaz, teheccüd, dua, oruç gibi pratiklerin danışmanlık sürecinde nasıl kullanılabilceğine dair ayrıntılı bilgi mevcut değildir. Örneğin namaz başlığında; ayetlere, kelime anlamına, beyin ve vücut üzerindeki etkisine ve meditasyon olarak kullanımında nasıl etki oluşturduğuna dair bilimsel bilgilere yer verilmiştir. Ancak danışmanlık sürecinde nasıl kullanılacağı diğer terapi yöntemleri kadar açık değildir.

(c) *Geliştirilebilir yönleri:* Alanda çok önemli bir yeri dolduran bu kitabın geliştirilebilecek bazı konuları ve doldurulması gereken bazı boşlukları bulunmaktadır. (i) Bunlardan ilki manevi danışmanlık hizmetini gerçekleştiren kişilerin okuduğu bölüm nispetiyle birbiriyle aynı yeterliliklere sahip olmadığı gerekçesiyle, tekniklerin kullanımında daha ayrıntılı bilgilerin yer verilmesidir. Yukarıda bahsedildiği gibi ilahiyat mezunu kişiler bu alanda çalışmaktadır. Ancak bu kişilerin, psikolojik rahatsızlıklar üzerinde kullanılan teknikler hakkında yeterli becerisi bulunmadığı için kılavuz niteliğindeki bu kitaptan diğer bölümler kadar istifade edememektedir. Bu kişiler göz önünde bulundurularak tekniklerin kullanımı daha çok geliştirilmelidir. (ii) Göze çarpan bir diğer geliştirilebilir özellik, manevi danışmanlıkta yaygın görülen rahatsızlık türlerinde hangi tekniklerin kullanılacağı sorusudur. Kitapta buna uygun başlıklar yer alması durumunda danışmanların, uygun teknikleri daha iyi tespit edebilir hale geleceği düşünülmektedir. (iii) Son olarak dinî pratikler ve değerler başlığında namaz, oruç, teheccüd gibi ibadetlerin danışmanlık sürecinde hangi durumlarda ve nasıl kullanılabilceğine dair açıklamalara yer verilmesi durumunda, kitabın daha kullanışlı ve daha güçlü olacağı tahmin edilmektedir.